

ONZE VADER DIE IN DE HEMEL ZIJT

Serie Onze Vader

Ik weet niet hoe het bij u was, maar mijn jeugd was vergeven van het Onze Vader. We baden het voor en na het eten, aan het begin van elke schooldag, als penitentie na de biecht en op Allerzielen om zieltjes uit het vagevuur te redden. We raffelden het af, baden het zonder een enkele gedachte en mijn schoonvader kon het het allersnelst. Pas veel later, toen het geen deel meer uitmaakte van mijn dagelijkse bezigheden, begon ik een beetje te snappen wat ik bad.

Het is een bijzonder gebed, al was het maar omdat Jezus het ons leerde. Bij Mattheüs maakt het 'Onze Vader' bovendien deel uit van de Bergrede, ook wel 'de messiaanse troonrede' genoemd: kernachtige uitspraken van Jezus over ons handelen. In het Onze Vader worden die bij elkaar gebracht. Alles wat van belang is voor het verbond tussen God en ons staat in dat ene gebed. Zo komt 'ons' er maar liefst zes keer in voor. 'Ons' duidt op iets dat je deelt en als wij hier samen 'ons' zeggen, maakt ons dat tot gemeenschap. Een gemeenschap waartoe iedereen hoort die dat wil en die dat beaamt. Het Onze Vader is in zijn geheel een bevestiging van het bondgenootschap tussen de Eeuwige en ons.

Maar vandaag moet het alleen gaan om de aanhef: 'Onze Vader die in de hemel zijt'. Misschien gebruikte Jezus zelf wel het woord 'abba', dat vader betekent maar vooral intimiteit uitdrukt. Niet de strenge veraf vader maar een liefhebbende variant. De vader bij wie je je, achter op de fiets, veilig voelde, die je een kruisje gaf voor je ging slapen en een pleister plakte als je gevallen was. Er zijn ook vaders die afstand scheppen, voor wie je stil moet zijn of soms bang bent. Dan is het lastig om God als 'vader' aan te spreken. En zelfs als je een liefhebbende vader had, kan die aanhef je toch in de keel blijven steken. Want, zoals de Amerikaanse theologe Mary Daly het kernachtig verwoorde: als God mannelijk is, is de man god. Als God een vader en een man is, is het niet verbazend dat mannen en vaders zich soms als god voelen. Met alle pijnlijke gevolgen voor wie dat niet zijn. In de geschiedenis en zeker in die van de kerken, stond de man ook altijd 't dichtst bij God. Maar hoe moet je dan als vrouw het Heilige nabij komen? Het man-zijn van God sloot niet-mannen buiten en legitimeerde bovendien de patriarchale kerk. En ik ben niet de enige die dat heel moeilijk vond.

De vadermetafoor stolde in de loop van de tijd tot waarheid. Hoewel we leerden dat we geen gesneden beelden van God mogen maken, is God als Vader dat wel geworden. Vader werd gezien als een adequate beschrijving van God. Maar heeft Jezus dat wel zo bedoeld? Jezus sprak vrijwel altijd in parabels. Of het nu ging over de verloren zoon, het mosterdzaadje, of het zout der aarde, steeds probeerde hij zijn toehoorders iets nieuws duidelijk te maken aan de hand van iets dat zij kenden uit hun dagelijkse leven. Ook een metafoor is een poging om iets te zeggen dat niet vertrouwd is in woorden die wel vertrouwd zijn. Paulus gebruikte de metafoor van 'het lichaam' voor de gemeente om uit te leggen dat die uit veel verschillende mensen kan bestaan maar toch één is. Jesaja gebruikte het beeld van de moeder om Gods liefde te benadrukken: 'zoals een moeder haar zoon troost, zo zal ik jullie troosten.' En misschien gebruikte Jezus het beeld van de vader om duidelijk te maken dat God ons beschermt en nooit laat vallen.

Alles wat wij over God zeggen schiet te kort en daarom kunnen we eigenlijk alleen in metaforen over God praten. We kennen alleen de woorden waarmee God zichzelf openbaarde: 'ik ben die er zal zijn'. Daar in Exodus bevestigt God het bondgenootschap met ons: ik zal er zijn, jullie kunnen op mij rekenen. Verder is alles onvolledig en elk beeld een metafoor. Als wij zouden kunnen accepteren dat alle beschrijvingen van God niet over God zelf gaan maar alleen maar over onze verhouding tot God, dan zouden godsbeelden niet tot waarheid kunnen worden. En dat zou bevrijdend zijn, vooral omdat een metafoor – ook die van God de Vader - niet alleen betekenis heeft, maar ook ons denken en ons handelen beïnvloedt. Een metafoor is altijd dubbel. De metafoor van Moeder Aarde heeft een tijdlang mensen er van weerhouden al te zeer in te grijpen in natuurlijke processen, want een moeder respecteer je. Dat beeld heeft helaas zijn kracht verloren en er zou opnieuw over moeten worden nagedacht. Zo ook over de metafoor van God als Vader. Die heeft het beschermende duidelijk gemaakt, maar God in de loop van de tijd ook tot een almachtige, alwetende ver-weg God gemaakt. En ons tot bange en gehoorzame kinderen. Dat heeft althans mijn relatie met God geen goed gedaan. Tijd dus om over andere beelden na te denken. Niet alleen voor onszelf maar ook omwille van de zuiverheid van het godsbeeld. Er is immers niets definitiefs te zeggen over God.

Nadenken over nieuwe metaforen is uitdagend en breekt vanzelfsprekendheden open. Daarom is het zo belangrijk, ook als het over God gaat. God als moeder, God als geliefde, als vriend of vriendin, God als Liefde, alles is mogelijk. In de tekst van Lucas die we hoorden, maakt Jezus meteen na zijn gebed de vergelijking met een vriend aan wie je alles kunt vragen. Daarom koos ik voor die tekst. Want Jezus benadrukt daarmee het belang van de relatie met God: als met een vriend of vriendin, met wie je vertrouwd bent en op wie je kunt rekenen. Voor veel mystici was God een vriend of vriendin omdat zij zich verheugden in Gods nabijheid.

Vriendschap kan een bruikbaar beeld zijn – let wel: een beeld, geen waarheid - omdat we het vrijwel allemaal kennen uit eigen ervaring. Voor vrienden kies je. Daarom wordt vriendschap wel de meest volmaakte relatie genoemd. Nuttigheid, plicht of begeerte spelen er doorgaans geen rol in. Het is ook de meest inclusieve relatie, want in feite kan iedereen je vriend zijn en vaak is vriendschap iets tussen meer mensen. Op een ontmoeting met vrienden verheug je je. Je deelt vaak samen iets, een visie, een hobby of een verlangen. En niet alleen heb je vrienden, je moet vooral ook een vriend zijn. Je draagt verantwoordelijkheid voor elkaar, en dat hoort wezenlijk bij vriendschap. Net als betrouwbaar zijn en vertrouwen hebben. Je kunt van elkaar op aan, in vriendschap ben je veilig. Hoe bijzonder om dat allemaal te vertalen naar onze relatie met God! Mij geeft dat licht en lucht. Nu ik ouder word en zoals dat gaat, vrienden heb verloren aan de dood en aan het leven, besef ik steeds beter hoezeer je vriendschap moet koesteren en vieren. Ook de vriendschap met God. In ontmoetingen, gesprekken, gemeenschappelijke maaltijden. God denken als vriend of vriendin, is voor mij hoopvol, uitdagend en bevrijdend.

Zo kwam er ook weer ruimte om het gebed dat Jezus ons leerde, gewoon te bidden. Omdat de woorden 'Onze Vader' een aanhef zijn die hij gebruikte in zijn tijd en die voor hem nabijheid uitdrukte. Als ik nu zijn woorden gebruik, zeg ik daarmee niets over God. Ik zeg iets tot God en ik kan ook 'Gij' denken. Onze vader die in de hemel zijt. Dat lijkt ver weg maar misschien bedoelde Jezus met die hemel te zeggen dat God niet op een aanwijsbare plaats is maar overal, dat God dichtbij is en ongrijpbaar. Bovendien is bijbels gezien de hemel de veilige koepel die de aarde en ons leven omvat.

Onze Vader die in de hemel zijt, ik bid het weer zonder aarzeling. En als we het hier samen doen, maakt ons dat niet alleen tot gemeenschap, het bevestigt ook dat wij niet van onszelf zijn en niet aan onszelf zijn overgeleverd. Dat er grond is onder onze voeten, en een dak boven ons hoofd.

Agnes Grond